

Samenvatting **lezing** prof. dr. **Harry Kunneman**

‘Trage Vragen’

Onderdeel van de lezingenserie ‘De aandachtsmaatschappij’.

Dinsdag **19 januari** 2010.

De verdringing van Trage Vragen is kenmerkend voor de tijd en maatschappij waarin wij leven. Efficiëntie, planbare resultaten en technologische versnelling zijn de dragers van de maatschappelijke vooruitgang. Anderzijds is er de hoop en de verwachting dat meer ruimte voor Trage Vragen op persoonlijk, organisatorisch en maatschappelijk niveau bijdraagt aan een zinvoller en kleurrijk leven.

Trage vragen, een omschrijving

We onderscheiden twee hoofdsorten van Trage Vragen:

1: Vragen die betrekking hebben op onze kwetsbaarheid als natuurwezens: eindigheid, ongeluk en noodlot. Bijvoorbeeld ziekte, natuurrampen en de dood. (Vragen met een natuurlijke achtergrond)

2: Vragen die betrekking hebben op wat mensen elkaar aandoen: geweld, uitbuiting, onderdrukking, minachting en uitsluiting. (Vragen met een sociale/menselijke achtergrond)

Trage Vragen zijn al zo oud als de mensheid zelf. Ze reiken terug tot aan het begin van de beschaving. We zien terug in geschriften, afbeeldingen, mythes en verhalen hoe mensen omgaan met Trage Vragen en hier een antwoord op willen vinden.

Bij het omgaan met Trage Vragen onderscheiden we twee posities: die van degene die getroffen wordt door een Trage Vraag en de mensen in de omgeving van die persoon. Zij worden geconfronteerd met het eigen bestaan, hoe is deze nog leefbaar? De andere positie is die van de daders, degenen die er verantwoordelijk voor zijn en de omstanders. Dit brengt een morele problematiek met zich mee. Voor de omstanders is dat: kijk ik weg of heb ik aandacht? Voor de daders: neem ik mijn verantwoordelijkheid voor mijn aandeel in wat de ander is aangedaan of niet?

Controle over Trage Vragen

Tot voorkort verkeerde de moderne maatschappij in het vooruitgangdenken dat we Trage Vragen in de greep kunnen krijgen. Het idee dat we door technologische vooruitgang, rechtstaat en economische groei vragen rond armoede, ziekte en onrecht kunnen controleren. We kunnen iedereen een leefbaar bestaan bezorgen waarin iedereen voor het eigen recht en belang op kan komen. Er zijn dan ook bijzondere prestaties geleverd in het onschadelijk of controleerbaar maken van Trage Vragen. Denk aan het kindersterftecijfer en al het verdriet dat daarmee gepaard gaat en dat door goede gezondheidszorg hier vrijwel uitgebannen is.

Ook op commercieel gebied en het gebied van zorg en welzijn: permanente innovatie is mogelijk, voor ieder probleem is een oplossing, de klant is koning.

Een grote opdracht van onze tijd is: wees de regisseur van je eigen leven, beslis zelf wat er gebeurt en bepaal zelf wat je waarden zijn. Het gaat om individueel geluk.

Grenzen aan de beheersing

Nu, in de postmoderne tijd, worden we geconfronteerd met de grens van dit vooruitgangdenken, het project om Trage Vragen onschadelijk te maken.

Trage Vragen blijken ons in nieuwe vormen te achtervolgen: relaties die stuk lopen, carrières die fout gaan, ziektes die niet genezen worden. Ze plaatsen ons in de passieve, kwetsbare positie in plaats van in de positie van de autonomie, de zelfstandigheid.

Des te pijnlijker is, dat we geen tekst meer hebben bij die Trage Vragen. De meeste van ons hebben niet de religieuze kaders meer die antwoord geven vanuit een hogere, goddelijke bedoeling. Als er iets mis gaat, moeten we zelf een betere regisseur worden en nog meer controle krijgen.

In de tweede plaats ontdekken we dat we het onrecht niet kunnen uitbannen. De zorg voor de zwakkeren hebben we uitbesteed aan de staat en professionals. Er is financieel groots geïnvesteerd in zorg en welzijn en tegelijkertijd constateren we dat de staat de beloftes daaromtrent niet kan waarmaken.

In de derde plaats leidt de combinatie van technologische vooruitgang en economische groei met het recht op levensgeluk en autonomie, tot verwaarlozing van morele hulpbronnen die ons helpen om met Trage Vragen om te gaan.

De economie en cultuur van het 'Dikke Ik' vertelt dat je gelukkiger wordt van meer consumeren en controleren. En daarvoor moet je carrière maken, slim zijn, sterk zijn, concurreren, omhoog op de maatschappelijke ladder. Wie daarin niet mee kan komen, zijn de verliezers waar zijzelf en niet jij verantwoordelijk voor bent. Met als gevolg toenemende onverschilligheid voor mensen in gevangenissen en hulpverlening. Voor mensen met weinig middelen van bestaan is het wel belangrijk om elkaar op te vangen, solidair te zijn, elkaar niet los te laten.

Tot slot doemt er een geheel nieuwe Trage Vraag in de geschiedenis van de mensheid op: de vraag van de ecologische eindigheid. De hulpbronnen in de natuur die nodig zijn om de cultuur van het 'Dikke Ik' in stand te houden, blijken niet onuitputtelijk te zijn. Wanneer we onze oneindige rijkdom en vooruitgang niet opgeven, sturen we op een ecologische ramp aan.

De economie en cultuur van het 'Dikke Ik' lijkt vastgelopen. De Trage Vragen die wij wilden uitbannen, liggen massiever dan ooit in ons bestaan. De vraag rijst of wij ons geluk kunnen putten uit iets anders dan totale autonomie en uitbuitende materiële rijkdom.

Hoopvolle ontwikkelingen

Toch is op verschillende niveaus te zien hoe er weer wordt gezocht naar dieper vormen van zingeving, voorbij het 'Dikke Ik'. Op persoonlijk niveau: veel mensen zoeken een andere balans tussen werk en relaties, ontwikkelen andere voedingspatronen en reisgewoontes. Zoeken naar zingeving in de zorg voor anderen.

Op cultureel niveau: een toenemend aanbod van poëzie, literatuur, websites en films waarin aandacht is voor de grenzen van de economie van het "Dikke Ik"

Op het werkniveau, in dienstverlening door zowel professioneel als vrijwilligerswerk, horen we steeds meer: zo wil ik niet meer werken: het uitschakelen van de persoon, producten leveren aan klanten, meetbare resultaten tonen, oplossingen bieden en waar dat niet meer mogelijk is, de klant alleen laten met zijn Trage Vraag. Daarentegen de grenzen van technische mogelijkheden onder ogen zien en Trage Vragen aangaan. Trouw blijven en mensen niet in de steek laten in plaats van weg te lopen door de angst voor onoplosbaarheid.

Concrete mogelijkheden

De ergste manier om een Trage Vraag te beantwoorden is: 'Dat lossen we wel even op'. Juist samen in die Trage Vraag gaan, is het hart van het werk, niet de oplossing zoeken.

Dit is van belang voor cliënten die op de grenzen stuiten van maakbaarheid, die merken dat de hulpverlening het voor hen niet kan oplossen. Maar merken dat het daar niet uitsluitend donker is. Dat daar ook zin en intimiteit mag zijn, betekenisvolle relaties.

Het heeft ook een maatschappelijk belang. Zou het zelfs de enige oplossing zijn voor het ecologische probleem?

Confrontaties met eindigheid en de eigen tekortkomingen leiden juist tot een kleurrijker leven en betekenis. Hoewel het Dikke Ik blijft zuigen: macht hebben, aanzien hebben, meegaan met de nieuwste technologie en wegstijgen van collega's die het moeilijk hebben. Op zekere hoogte is ook een goed leven mogelijk door technische oplossingen, maar de diepere kleur en rijkdom blijft daar uit weg. Juist gehoor geven aan de ander die appèl op jou doet en daar gehoor aan geven, daar is intimiteit en zelfrespect. De ervaring je afhankelijk te weten van anderen geeft juist verbondenheid met anderen. Dat kan je bestaan dieper zin geven. Dat is een onbegrensde rijkdom, daar hoeven we geen natuurlijke hulpbronnen voor uit te putten, want het vindt tussen ons mensen plaats.

We hoeven de toenemende wetenschappelijke kennis om een beter leven generen niet op te geven, maar het is één been waar we op staan. Het andere been is de ruimte voor existentiële en morele vragen, ervaringen, verhalen, schoonheid en ontroering en onderlinge omgang.

Dit dringt steeds meer door bij politie, ambtenaren, zorg, welzijn, professionele organisaties en vrijwilligersorganisaties. Helaas is dit veld gefragmenteerd. Er vinden jaarlijks honderden congressen plaats rond dit onderwerp binnen de sectoren waar ervaringen worden gedeeld en problemen besproken. Onderlinge uitwisseling tussen de sectoren is er echter weinig terwijl ze bondgenoten zijn.

Een slotoproep is dan ook om een samenwerkingsverband te ontwikkelen van individuen en organisaties, vrijwillig of betaald, die allemaal bezield zijn door de betekenis van Trage Vragen.

*In 1990 werd **prof. dr. Harry Kunneman** hoogleraar aan de Universiteit voor Humanistiek waar hij de leerstoel Sociale en politieke theorie bekleedt. Hij publiceert boeken, bundels en vele artikelen op het gebied van de sociale theorie en de filosofie van de menswetenschappen*